

Τί έκανε εντύπωση στον ελληνικό στρατό όταν εισήλθε στην πόλη το 1913;

Γράφει η Λίλα Θεοδωρίδου
αρχιτέκτων

(το παρόν κείμενο δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα
Καθημερινός Παρατηρητής Σερρών, 30 Ιουνίου 2023, σελ. 6)

Τον Ιούνιο του 1913 ο ελληνικός στρατός εισήλθε στις Σέρρες και οι στρατιώτες του αντίκρισαν μια πολυδαίδαλη ανατολίτικη πόλη με τα ερείπια της παλιάς βυζαντινής συνοικίας (βαρόσι) να καπνίζουν ακόμη. Ανάμεσά τους ο στρατευμένος δημοσιογράφος Διονύσιος Αντ. Κόκκινος (1884-1967). Το κτίριο του Οθωμανικού Διοικητηρίου ήταν εκείνο που εντυπωσίασε ιδιαίτερα τον 29χρονο στρατιώτη και τον ώθησε να το περιγράψει με μεγάλη ευαισθησία στον τόμο που εξέδωσε λίγο αργότερα, το 1914. Ο Κόκκινος άφησε ισχυρό αποτύπωμα στα ελληνικά γράμματα ως λογοτέχνης και ιστορικός, διετέλεσε δε μεταπολεμικά διευθυντής της Εθνικής Βιβλιοθήκης και Ακαδημαϊκός.

Ας δούμε και εμείς το Διοικητήριο με «τα μάτια» του Κόκκινου.

Η πρόσληψη του ρυθμού ως «ελληνικού»

«Αι Σέρραι έχουν να επιδείξουν ένα θαυμάσιον Διοικητήριον. Σχεδιάσμα καλού αρχιτέκτονος αγαπώντος τον ελληνικόν ρυθμόν» (Κόκκινος, 1914)

Το πρώτο μας σχόλιο έχει να κάνει με την έκφραση «ελληνικός ρυθμός». Προφανώς ο συντάκτης του κειμένου είδε σ' αυτό το «εκλεκτικιστικό» κτίριο, με την επιλεκτική συναρμογή διαφόρων αναβιώσεων (revivalism) αυτό που ήθελε να δει: τη νεοκλασική Αθήνα. Να το συνδέσει άμεσα με την παλιά Ελλάδα από την οποία ερχόταν. Όμως, ο αρχιτεκτονικός κλασικισμός του 19ου, γνωστός και ως «νεοκλασικισμός», υπήρξε ένα από τα ισχυρότερα ρυθμολογικά ρεύματα που γεννήθηκαν στην κεντρική Ευρώπη του 19ου αι., πλημμυρίζοντας με αντίστοιχα κτίρια τις ευρωπαϊκές πόλεις. Εισήχθηκε δε στην νεώτερη Ελλάδα στο πλαίσιο του ρομαντικού και φιλελληνικού κινήματος ως το κατάλληλο εργαλείο για να την εκφράσει και να οικοδομήσει τη νέα της ταυτότητα.

Μια παρόμοια διεργασία, δηλαδή χρήση ευρωπαϊκών προτύπων και θεσμών, επιτελείται στην Κωνσταντινούπολη, σε μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού της οθωμανικής αυτοκρατορίας κατά το β' μισό του 19ου αι. Ο αργόσυρτος αυτός «εκδυτικισμός» είχε «ορατές» επιπτώσεις στο αρχιτεκτονικό ύφος των δημοσίων κτιρίων της. Εκατοντάδες δημόσια κτίρια (διοικητήρια, νοσοκομεία, στρατώνες, ταχυδρομεία, σχολεία κ.λπ.) ανεγέρθηκαν σ' όλη την οθωμανική

επικράτεια σ' ένα απλοποιημένο κλασικιστικό ύφος και τυπολογία, κοσμούμενα συνήθως με φανταχτερά «στέμματα», δημιουργώντας ένα αρχιτεκτονικό μείγμα που ορισμένοι ερευνητές ονόμασαν «ανατολίτικο» κλασικισμό και άλλοι «οθωμανικό» νεοκλασικισμό. Ήταν μια γενικότερη διαδικασία πολιτισμικής σύγκλισης, μέσω της οποίας εξήχθησαν μεν από την Ευρώπη οι κυρίαρχες αρχιτεκτονικές τάσεις, εφαρμόστηκαν όμως από την Οθωμανική Διοίκηση με επί μέρους παραλλαγές.

Στην πόλη των Σερρών, δείγματα αυτού του αρχιτεκτονικού ύφους ήταν εκτός από το Διοικητήριο, το Τηλεγραφείο, οι Φυλακές και δύο οθωμανικά σχολεία: το 11^ο Δημοτικό σχολείο (επί της οδού Βενιζέλου) και το 8^ο Δημοτικό (επί της οδού Τσαλοπούλου). Όλα τους διατηρήθηκαν με τις ίδιες χρήσεις γιατί θεωρήθηκαν «ελληνοπρεπή», αν και έχασαν αργότερα (όσα είχαν) τα μεγαλοπρεπή «στέμματα» (τις περίτεχνες αξονικές κορυφώσεις στο στηθαίο της εγκιβωτισμένης στέγης τους), αρχιτεκτονικά στοιχεία που θεωρήθηκαν πολύ «ανατολίτικα» και που καθαιρέθηκαν κατά το μεσοπόλεμο, σε μια προσπάθεια περαιτέρω εξελληνισμού τους.

Ο κήπος

*«...με ευρύν περίβολον γύρω περιφραγμένον με υψηλόν κιγκλίδωμα»
(Κόκκινος, 1914)*

Ακόμη και ο κήπος (στους οποίους οι Οθωμανοί είχαν ιδιαίτερη αδυναμία) του θύμιζε Αθήνα: «Το κτίριο περιβαλλόταν από ευρύ ανθώνα ενθυμίζων τους κήπους των Αθηναϊκών πάρκων. Δύο δεξαμενές νερού «ανερχόμενες υπέρ το έδαφος εις σχήμα καλύκων ανθέων από μάρμαρο εκ του κέντρου των οποίων αναδύετο ύπερος τεράστιος καταλήγων εις ακτινωτό σωλήνα πιδάκων» (Κόκκινος, 1914).

Η ευθύγραμμη οδός Διοικητηρίου

«Γραμμή Ευρώπης εις την Ασίαν των δρόμων και των σπιτιών της πόλεως» (Κόκκινος, 1914)

Την οδό Διοικητηρίου, την ευθύγραμμη δενδροφυτευμένη αρτηρία με μορφή βουλεβάρτου, που χαραχτηκε από την οθωμανική διοίκηση στα τέλη του 19^{ου} αι. και συνέδεε το Εσκή Τζαμί με το σιδηροδρομικό σταθμό, προσέλαβε ο Κόκκινος επίσης ως «γραμμή Ευρώπης», σε αντίστιξη με το δαιδαλώδη οργανικό ιστό που τον «χρεώνει» στην «Ασία». Απέδωσε δηλαδή τις Οθωμανικές μεταρρυθμίσεις στο επίπεδο του χώρου (διανοίξεις ευθυγραμμίσεις, λεωφόρους κ.λπ.), κατευθείαν στην Ευρώπη και όχι στην Πύλη. Παίρνει σαφή θέση υπέρ του προερχόμενου από τη Δύση αστικού εκσυγχρονισμού.

Το εσωτερικό του κτιρίου

«Ο τουρκικός πλούτος είχαν αφήσει επίπλωσιν παραπετασμάτων, καναπέδων, ταπήτων, πολυτελών ειδών γραφείου. Όλα ντυμένα στο βελούδο και το μετάξι» (Κόκκινος, 1914)

Το μόνο σχόλιο από τον Κόκκινο απευθείας για τους Οθωμανούς ήταν η αναφορά του στην πλούσια επίπλωση του Διοικητηρίου, που φαίνεται ότι είχε λεηλατηθεί ήδη κατά τη διάρκεια της Α' βουλγαρικής κατοχής. Αλλά και ένας υπόρρητος σεβασμός για τους ηττηθέντες, όταν αντίκρισε το πεσμένο σήμα του Διοικητηρίου:

«και εις ένα σκοτεινόν διαμέρισμα κατάκειται ως πτώμα μία πελώρια ημισέληνος επί κοντού βραχυλαίμου, το σήμα του Διοικητηρίου, ακίνητος από το βάρος σκουριασμένη πλέον, υπερηφάνεια παλαιά αιώνων, επί της οποίας κανένα ποδάρι δεν επάτησεν έως τότε παρά μόνον του πελαργού πού ισορροπείτο εκεί ασφαλώς, βραδύς, ακινητών και υψαύχης όπως ο Τούρκος» (Κόκκινος, 1914).

Ο Κων. Μαζαράκης -Αινιάν, πρώτος φρούραρχος Σερρών, υψώνει την ελληνική σημαία στο Διοικητήριο το 1913 (πηγή: αρχείο Ι. Κ. Μαζαράκη, διαδίκτυο).

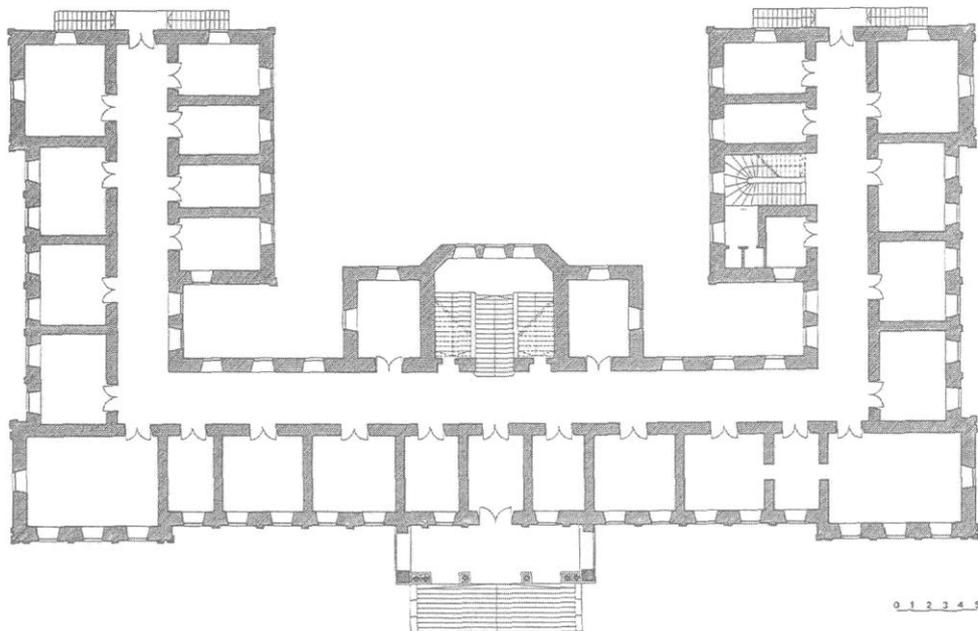
Ο νέος ρόλος του κτιρίου

Το Σεπτέμβριο του 1913 στο κτίριο αρχίζει να λειτουργεί η Νομαρχία Σερρών (ΦΕΚ 30/15.9.1913). Το «Κονάκι» (hukümet) μετατράπηκε σε «Νομαρχία» και κοινό σημείο διοικητικής αναφοράς των Ελληνορθόδοξων, Μουσουλμάνων και Εβραίων κατοίκων της πόλης με θαυμαστή ευκολία και γενική αποδοχή.

Η μαρμάρινη πλάκα

Συνδεδεμένη με τα παραπάνω είναι μια μαρμάρινη πλάκα που υπάρχει ακόμη και σήμερα στον προθάλαμο του κτιρίου και μάς πληροφορεί ότι «οικοδομήθηκε δια εισφορών Σερραίων τα χρόνια 1898 - 1905 επί σχεδίου γράμματος Ε συμβολίζοντας τα ιδεώδη Ελλάς- Ελευθερία». Η μεταγενέστερη αυτή επιγραφή τόνωσης του εθνικού φρονήματος πρέπει να συνδεθεί με την προσπάθεια των ελληνικών αρχών να οικειοποιηθούν το κτίριο αποδίδοντας του και άλλα ελληνικά χαρακτηριστικά. Το σχήμα Ε της κάτοψης είναι πολύ απλά μια παραλλαγή της ευρέως διαδεδομένης κτιριολογικής τυπολογίας των πτερύγων.

Στο γενικότερο αυτό πλαίσιο οικειοποίησης μπορεί ενταχθεί και η απόδοση του σχεδίου στον Έλληνα αρχιτέκτονα Ξενοφώντα Παιονίδα (1863 -1933) που επέστρεψε μετά από σπουδές στο Μόναχο στη Θεσσαλονίκη το 1892 και σύντομα αναδείχτηκε σε επίσημο αρχιτέκτονα της Ελληνορθόδοξης Κοινότητας, κτίζοντας μεταξύ των άλλων και το Παπάφειο Ορφανοτροφείο, με το οποίο το Διοικητήριο Σερρών έχει εμφανείς ομοιότητες.

Η αρχική κάτοψη του διοικητηρίου (Τσολάκης, 2008)

Συνοψίζοντας το σχολιασμό μου σ' αυτές τις εμφανείς διαδικασίες οικειοποίησης, εξελληνισμού και ενσωμάτωσης, θα ήθελα να τονίσω τον σημαντικό ρόλο των δημοσίων κτιρίων στις κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές. Να τονίσω επίσης ότι απαιτείται περαιτέρω έρευνα στα αρχεία της Κωνσταντινούπολης ώστε οι διαδικασίες ανέγερσης του περιλάμπρου

Διοικητηρίου των Σερρών να φωτιστούν περισσότερο και ορισμένες ακόμη απορίες μας να λυθούν. 110 χρόνια μετά είναι νομίζω καιρός να γίνει!

Πηγές:

Διονύσιος Α. Κόκκινος, *Αι Βουλγαρικάί*. Θηριωδία και η καταστροφή των Σερρών, Πολεμική βιβλιοθήκη, εκδ. Γ. Φέξη, εν Αθήναις, 1914, σελ 93 έως 96.

Πάνος Τσολάκης, *Οθωμανικά Διοικητήρια στον Ελλαδικό χώρο 1850-1912*, University Studio Press, 2008.